

УДК 373.1

Оксана Степанчак, вчитель середньої загальноосвітньої школи
I – III ступенів № 17, м. Дрогобич

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

У статті автор розкриває питання формування творчої активності учнів на уроках трудового навчання засобами народної вишивки. Розглядає особливості використання народного декоративно-ужиткового мистецтва і народної вишивки у педагогічному процесі, їх вплив на формування творчої особистості учнів, вихованню національної самосвідомості. Охарактеризовано шляхи застосування народної вишивки у процесі формування творчих здібностей на уроках трудового навчання.

Ключові слова: творча активність, формування творчої активності, творчість, урок трудового навчання, декоративно-ужиткове мистецтво, народна вишивка.

Літ. 12.

Оксана Степанчак, учитель средней общеобразовательной школы
I – III ступеней № 17, г. Дрогобыч

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОЙ ВЫШИВКИ

В статье автор раскрывает вопросы формирования творческой активности учащихся на уроках трудового обучения средствами народной вышивки. Рассматривает особенности использования народного декоративно-прикладного искусства и народной вышивки в педагогическом процессе, их влияние на формирование личности учащихся, воспитанию национального самосознания. Охарактеризованы пути применения народной вышивки в процессе формирования творческих способностей на уроках трудового обучения.

Ключевые слова: творческая активность, формирование творческой активности, творчество, урок трудового обучения, декоративно-прикладное искусство, народная вышивка.

Oksana Stepanchak, Teacher of secondary school I – III stages № 17, Drohobych

FORMATION OF CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS AT THE LESSONS OF LABOUR EDUCATING BY MEANS OF FOLK EMBROIDERY

In the article an author exposes the questions of formation of creative activity of students at the lessons of the labour educating by means of folk embroidery. The article examines the features of the use of the folk decoratively-applied art and folk embroidery in a pedagogical process, their influence on forming of personality of students, the education of national consciousness. The article characterises the ways of application of folk embroidery in the process of forming of creative capabilities at the lessons of the labour educating.

Keywords: creative activity, forming of creative activity, work, lesson of the labour educating, decoratively-applied art, folk embroidery

Постановка проблеми. В умовах входження України в Європейський освітній простір актуалізувалися проблеми перебудови нашого суспільства, що нерозривно пов'язані з вирішенням завдань формування творчої особистості підростаючої молоді.

Творча особистість є носієм змін, вона прискорює зміни, які призводять до руйнування соціальних стереотипів минулого, тим самим забезпечуючи подальший розвиток суспільства. Як, слушно зазначає польський дослідник Анджей Горальський, творчість – це основний засіб до тривалого самовиразу, до ефективної самореалізації, до успішного самозбереження [3, 43].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не

зважаючи на те, що над вирішенням проблеми розвитку творчої особистості молоді працювало багато визначних мислителів та науковців, актуальна вона і в наш час. Особливо гостро дана проблема постає в галузі освіти. Практично кожна держава світу визначає її як пріоритетну й першочергову у своїй системі освіти. Спеціальні програми, спрямовані на пошук та розвиток творчих здібностей особистості, розробляються у всіх країнах світу. Тому одними з головних завдань, що стоять перед сучасною шкільною освітою, є розвиток творчих здібностей школярів, формування в них досвіду самостійної творчої діяльності. Важливу роль при цьому відіграє одержання та накопичення учнем власного досвіду творчої діяльності.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Проблема творчості цікавила людей впродовж усієї історії людства. Найбільш результативні спроби створення цілісної теорії творчості припадають на кінець XIX – XX століття. Саме в XX столітті завдяки працям В.С. Біблера, М.А. Блоха, Л.С. Виготського, С.С. Гольдентріхта, Б.М. Кедрова, А.С. Майданова, К.К. Платонова, Я.О. Пономарьова, С.Л. Рубінштейна, Б.М. Теплова, А.Т. Шумиліна, П.М. Якобсона та ін. теорія творчості набула рис науковості. У працях згаданих дослідників зроблена спроба розкрити сутність поняття “творчість” та “творча діяльність”, проводиться аналіз основних ознак творчості, виявляються її специфічні риси, аналізується структура та механізми творчої діяльності.

Мета статті полягає у розкритті особливостей формування творчої активності учнів на уроках трудового навчання засобами народної вишивки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Генезис поняття творчість є досить складним, оскільки його трактування залежить від соціально-світоглядних установок та культурно-історичних умов розвитку як особистості зокрема, так і суспільства загалом. Потрібно зазначити, що у великому потоці наукової інформації, присвяченій дослідженню питання творчості, на сьогодні немає єдиного загальноприйнятого наукового підходу до вивчення цього явища. Тому поняття “творчість” не має єдиного загальноприйнятого методологічного визначення.

Більшість науковців розглядають творчість як складне та багатокомпонентне явище. Так, у філософських словниках поняття “творчість” подається як процес цілеспрямованої людської діяльності, в результаті якої створюються якісно нові та суспільно-значущі матеріальні та духовні цінності [12, 516]. М.О. Бердяєв при розгляді поняття “творчість” вказує на нероздільність творчості і вільної особистості. Тільки вільна людина здатна бути творцем. Під пресом необхідності може народитися лише еволюція, а творчість народжується тільки з волі, – стверджував філософ [1, 368].

У психологічному словнику поняття “творчість” розглядається як здібність породжувати нові незвичайні ідеї, відходити від традиційних схем мислення та швидко розв’язувати проблемні ситуації [7, 398].

Зокрема С.Л. Рубінштейн [8] та Л.С. Виготський [2] розглядають творчість як складний процес людської діяльності, у процесі якої створюються якісно нові матеріальні та духовні цінності.

Ключовим носієм творчості, на думку багатьох дослідників, є творча особистість. На думку Н.В. Кичук [5], обов’язковою рисою творчої

особистості є вмотивованість, зорієнтованість її на творчість та інтелектуальну активність, спрямованість на евристичну діяльність.

Багатьма науковцями поняття “активність” і “творчість” розглядається у певному взаємозв’язку та взаємозалежності. Активність – як риса особистості, що проявляється у стані готовності й прагненні до самостійної діяльності, творчість – як діяльність людини, що спрямована не тільки на створення нових за змістом та формою матеріальних і духовних цінностей, але й на розвиток самої особистості. Творче самовираження сприяє усвідомленню особистісної ваги, зростанню впевненості у собі. У зв’язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набуває залучення учнів до творчої діяльності, створення необхідних умов для формування їх активності.

Особливо гостро ця проблема постає в трудовому навчанні школярів. Адже саме освітня галузь “Технології”, згідно з вимогами Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [4, 26 – 28], повинна забезпечити належні умови для творчої самореалізації, розвитку підприємливості та професійного самовизначення кожного учня.

Водночас, як зазначає А. Терещук [11, 19 – 23], шкільний предмет “Трудове навчання” тісно пов’язаний із розвитком творчої активності учнів. Адже за своєю сутністю, це – предмет творчий, тому при його вивченні необхідно змістити акценти від фактично ремісничого навчання до формування та розвитку творчої ініціативи, пошуку, інтелектуального навчання його змісту, створення реальних умов для реалізації індивідуальних можливостей особистості кожного учня.

Поряд із цим, підготовка підростаючого покоління до дорослого життя на уроках трудового навчання буде неповноцінною без формування особливої системи уявлень про себе як про людину певної національності, прилучення молоді до надбань національної культури й традицій свого народу, системи формування національної самосвідомості.

Тому Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [4, 28] одним із основних завдань трудового навчання визначено формування здатності розвивати надбання рідної культури з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва.

Сьогодні декоративно-ужиткове мистецтво на уроках трудового навчання набуває особливої ваги. Оскільки, з одного боку, сприяє розвитку творчої складової особистості завдяки відображенню творчого задуму майстра, його

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

світогляду та самобутності в продукті діяльності. А з іншого – народне мистецтво зберігає та примножує багату, набуту віками художню та духовно-звичаєву культуру народу.

Використання народного декоративно-ужиткового мистецтва у педагогічному процесі з точки зору багатьох дослідників сприяє поглибленню знань з історії і культури України, збагаченню й урізноманітненню творчої діяльності учнів, умінню аналізувати та систематизувати нові знання, удосконаленню психофізіологічних якостей особистості (творчої активності, спостережливості, смаку, сприйняття, координації рухів тощо). Вищевказані фактори виступають стимуляторами у формуванні творчої активності учнів, становлять міцне підґрунтя для подальшого розвитку національної культури.

Одним із найпоширеніших видів декоративно-ужиткового мистецтва є народна вишивка як невід’ємна складова духовного надбання українського народу. Українська народна вишивка, як вид мистецтва, виникла давно – корені її сягають у глибину віків. Мабуть ніколи ми не зможемо довідатися, хто і коли вперше здогадався втілити в узорний мотив красу рідної природи, свої переживання та відчуття. Насамперед пов’язано це з недовговічністю тканини та ниток, відповідно, і сучасна наука позбавлена можливості точно визначити час виникнення цього мистецтва.

Для українського народу вишивка є одним із найяскравіших способів національного самовираження. У процесі історичного та культурного розвитку в кожній місцевості утворилися характерні орнаментальні мотиви та композиційні особливості народної вишивки, найулюбленіша колірна гама, специфічні техніки виконання. Художньо-виражальне багатство української народної вишивки не має рівного у світі. Українська народна вишивка завжди славилася вишуканими орнаментами, гармонійним колоритом, високою майстерністю виконання та самобутністю [10].

Будучи результатом матеріальної й духовної культури багатьох поколінь, вишивка охоплює сферу знань, естетичних уподобань, поглядів, звичаїв та обрядів і естетичних переконань українського народу. Через складну систему орнаменту й колористики вишивка передає в закодованому вигляді важливі аспекти світосприймання українського народу. Вишиті рушники, оздоблений вишивкою одяг – це віхи в житті кожного українця, вони мають велике національне, образно-символьне, а отже і загальнокультурне та виховне значення [9, 132–134].

У сучасному, високотехнологічному та

урбанізованому світі вишиті речі концентрують високі інтелектуальні й емоційні якості нашого народу, є зразками і показниками духовної і матеріальної культури нації. Серед інших виробів декоративно-ужиткового мистецтва вишиванки виконують головну пізнавально-народознавчу й виховну функції, бо пов’язані з людиною, її менталітетом, духовністю, свідомістю, творчою працею.

Саме у процесі трудової та декоративно-ужиткової діяльності, на думку багатьох психологів, педагогів та соціологів, забезпечуються оптимальні умови розвитку як біологічних, так і психічних якостей людини, розвивається інтелект і здібності, формуються позитивні риси характеру, світогляд. У діяльності проходить соціалізація індивіда, тобто становлення особистості як структурної складової суспільства. Виходячи з цієї позиції, можна стверджувати, що в самій основі творчого процесу навчально-трудої декоративно-ужиткової діяльності школярів на уроках трудового навчання загалом, і заняттях народною вишивкою зокрема, є необхідні передумови для створення оптимальних умов для їх гармонійного розвитку, становлення як творчих особистостей [6].

Аналіз сучасної практики організації занять з народних художніх ремесел, зокрема української народної вишивки, навчальних програм, завдань і практичних робіт учнів засвідчив, що в педагогічному досвіді стимулюється виготовлення виробів, яким притаманний лише оздоблювальний характер. У них відсутнє художнє, естетичне, утилітарне значення, характерне для виробів місцевих художніх промислів. Унаслідок цього молодь не усвідомлює специфічних засобів та прийомів роботи на основі народних традицій, виявляє слабкі знання про народні художні ремесла, їхню роль і значення в житті людини, не повною мірою має змогу проявити свої творчі здібності, свою самобутність, свою національну самоідентифікацію. Націлюючи учнів на отримання кінцевого результату – виготовлення вишитого виробу у відведений навчальною програмою час, учителі часто ігнорують художньо-естетичний і творчий компонент, притаманний народному декоративно-ужитковому мистецтву.

Значною мірою неналежна укомплектованість кабінетів обслуговуючої праці, відсутність наочних посібників, естетично оформленого предметного середовища, творчої атмосфери завдають неабиякої шкоди у справі прилучення учнів до національної культури засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, формування творчої активності учнів на уроках

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

трудового навчання засобами української народної вишивки. Адже учні повинні не тільки механічно вишити якийсь виріб за шаблоном, а і пройти всі етапи творчого процесу створення об'єкту матеріально-духовного надбання народної культури.

Так, наприклад, при розробці орнаментальних композицій учні повинні не просто перенести орнамент з шаблона на заготовку а виявити свої творчі здібності та художню уяву, вміло виділяючи серед дрібних та несуттєвих ознак предметів і явищ головні, узагальнюючі, які визначають тільки їм притаманні якості, і в результаті створити продукт власного самовираження в творчій декоративно-ужитковій діяльності.

Л. Савка [9, 132 – 134] зазначає, що у процесі занять з народної вишивки необхідно вирішувати ряд важливих навчально-виховних завдань:

- ознайомлення учнів з етапами становлення і розвитку, морфологією видів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

- розкриття цілісності й своєрідності національної культури, глибини місцевих традицій;

- формування вміння спостерігати за навколишнім середовищем, тобто порівнювати, виявляти подібності й відмінності предметів і явищ, визначати головне і другорядне у творах мистецтва і навколишньому світі;

- розвиток відчуття залежності елементів зображення, конструкції, форми, пов'язаних між собою логічним зв'язком (узгодженість функцій та форми і декору, використання закономірностей і композиційних прийомів: симетричності й асиметричності, контрастності, ритмічності, відповідності колірному вирішенню тощо);

- розвиток предметно- і понятійно-образного мислення, різних видів пам'яті (зорової, логічно-сміслової тощо), уяви, фантазії;

- систематичне й цілеспрямоване формування навичок композиційних побудов;

- формування трудових умінь, оволодіння прийомами виконання різних технік вишивання, основами трудової культури, вміннями добирати матеріали й інструменти для виконання творчих завдань;

- розвиток пізнавальної й творчої активності;
- виховання естетичної культури і художнього смаку;

- формування національної самосвідомості;
- створення творчої атмосфери.

Підвищенню ефективності уроків сприяє використання сучасних технологічних засобів навчання, зокрема, проєкційної апаратури, слайдів, діафільмів про мистецтво. Для проведення практичних занять потрібно мати

відповідне матеріальне забезпечення: набір вишивальних голок, ножиці, наперстки, п'яльці, альбоми, кольорові олівці, фломастери.

Заняття з художньої вишивки вимагають ведення учнями робочих зошитів для конспектування теорії і зарисовки узорів різних видів вишивки, а також альбомів або рушничків із зразками вишивок, пробних стібків, мережок тощо. Для закріплення вивченого матеріалу, вважаємо, що кожна вивчена тема повинна закінчуватися навчально-творчою самостійною роботою учнів.

В процесі навчання учні повинні оволодіти: технікою виконання декоративних елементів, вмінням виправляти допущені помилки, прийомами безпечної праці, вміннями підготувати матеріали і пристосування до роботи, переносити рисунок на матеріал, виконувати розрахунки швів, підбирати кольори ниток, аналізувати композиційне рішення майбутнього декоративно-ужиткового виробу тощо.

Важливим аспектом методики проведення занять з народної вишивки на уроках трудового навчання є забезпечення зацікавленості учнів цією творчою роботою, тобто активізації діяльності учнів, розвитку їх творчої ініціативи. Це відбувається тоді, коли навчально-творча робота приваблює учнів, викликає у них інтерес, а заняття сприймаються як творчий відпочинок, а не примус і додаткове навантаження.

Висновки. Отже, використання засобів народної вишивки на уроках трудового навчання сприяє формуванню творчої активності учнів, розвитку їх творчих здібностей, вихованню національної самосвідомості. З огляду на це, переконані, що використання засобів народної вишивки може бути корисним не лише на уроках трудового навчання а й у позаурочній діяльності школярів. Означена проблематика може стати перспективою подальших досліджень.

1. Бердяев Н.А. *Философия свободы. Смысл творчества* / Бердяев Н.А. [АН СССР, Институт философии. Филос. о-во СССР]. – М.: Правда, 1989. – 607 с.

2. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя.* – 3-е изд. / Выготский Л.С. – М.: Просвещение, 1991. – 90. [2] с.

3. Горальський А. *Теорія творчості* / Анджей Горальський: [переклад з польської Олега Гірного]. – Львів: Каменяр, WARSZAWA UNIVERSITAS REDIVIVA, 2002. – 144 с.

4. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [електронний ресурс]. – режим доступу : [http://mon.gov.ua/content/Ocshma/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/Ocshma/post-derzh-stan-(1).pdf).*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗНАТЬ

5. Кичук Н.В. *От творчества учителя к творчеству ученика* / Кичук Н.В. – Измаил: Измайльскій пед. ин-т, 1992. – 96 с.

6. Пагула М.В. *Активізація навчально-пізнавальної та творчої діяльності школярів на уроках трудового навчання: постановка проблеми* / М.В. Пагула // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко. – Випуск LXII (62). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 284 с. – С. 157 – 164.

7. *Психология. Словарь* [под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

8. Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии* / Рубинштейн С.Л. СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

9. Савка Л. *Особенности подготовки будущих учителей обслуживающей работы до проведения занятий з української народної вишивки* / Л. Савка // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 18. – Херсон: Айлант, 2000. – С. 132 – 134.

10. Савка Л. *Регіональні особливості української вишивки* / Л. Савка // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – №3. – С. 49 – 52; № 4. – С. 25 – 28.

11. Терещук А. *Методи творчої діяльності на уроках трудового навчання* / А. Терещук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – №1. – С. 19 – 23.

12. *Філософський словник*. / [за ред. члена-кореспондента АН УРСР В.І. Шинкарука]. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – 599 с.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2016

УДК 378.4:504

Валентина Самілик, аспірант Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗНАТЬ

У контексті парадигми сталого розвитку розглядаються теоретичні й практичні аспекти проблеми формування готовності майбутніх учителів біології до збереження біорізноманіття, до інноваційної діяльності; інтеграції знань; проаналізовано зміст понять “готовність”, “збереження біорізноманіття”.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель біології, збереження біорізноманіття, інтеграція знань, екологічна свідомість, сталий розвиток.

Табл. 1. Літ. 25.

Валентина Самылык, аспирант Глуховского национального педагогического университета имени Александра Довженко

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ К СОХРАНЕНИЮ БИОРАЗНООБРАЗИЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЦИИ ЗНАНИЙ

В контексте парадигмы устойчивого развития рассматриваются теоретические и практические аспекты проблемы формирования готовности будущих учителей биологии к сохранению биоразнообразия, к инновационной деятельности, интеграции знаний; проанализировано содержание понятий “готовность”, “сохранение биоразнообразия”.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, учитель биологии, сохранение биоразнообразия, интеграция знаний, экологическое сознание, устойчивое развитие.

Valentyna Samilyk, Postgraduate Student of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

THE FORMATION OF READINESS OF FUTURE TEACHERS TO THE CONSERVATION OF BIODIVERSITY BASED ON THE INTEGRATION OF KNOWLEDGE

This article deals with the problem of implementation of the sustainable development strategy in the professional activity, the formation of readiness of future teachers to the conservation of biodiversity, the innovative activities and integration of knowledge. It exposes the base concepts “readiness”, “conservation of biodiversity”.

Keywords: training, readiness, biodiversity, knowledge integration, biology teacher, ecological consciousness, sustainable development.

Постановка проблеми. Виважений підхід до процесу професійної підготовки майбутніх учителів стає однією із важливих умов реалізації засад концепції

сталого розвитку. В контексті нашого дослідження актуалізується проблема формування особистості учителя біології із сучасним рівнем екологічної свідомості та відповідальності. Базою